

Kommuneatlas Christiansfeld

Bevaringsværdier i byer og bygninger 1992

 Miljøministeriet
Planstyrelsen

i samarbejde med Christiansfeld Kommune

Indholdsfortegnelse

Forord	2
Indledning	3
Landskabelige hovedtræk	4
Byarkitektoniske hovedtræk	8
Byggeskik i byen	12
Byggeskik på landet	15
Bevaringsværdige sammenhænge i byen	18
<i>Herrnhuterbyen s. 18, Præstegårdsvej/Haderslevvej/Lindegade øst s. 20</i>	
Landbebyggelsen	22
Bevaringsværdige sammenhænge på landet	24
<i>Hejls s. 24, Fjelstrup s. 25, Stepping s. 26, Taps/chausséen s. 27, Torning Mark s. 28, Anderup, Højrup s. 29, Tågerup, Kolstrup s. 30, Errested, St. Anslet s. 31, Aller s. 32, Stubbum, Åstorp s. 33</i>	
Bevaringsværdige bygninger	34
<i>Christiansfeld by s. 35, Tyrstrup sogn s. 36-37, Taps sogn s. 38-39, Vejstrup sogn s. 40, Hejls sogn s. 41, Aller sogn s. 42, Bjerning sogn s. 43, Fjelstrup sogn s. 44-45, Hjerndrup sogn s. 46, Frørup sogn s. 47, Stepping sogn s. 48-50</i>	
Bevaringsplanlægning	50
Litteraturliste	51
Signaturforklaring m.v.	53

Christiansfeld

Kommuneatlas

Bevaringsværdier i byer og bygninger 1992

 Miljøministeriet
Planstyrelsen

i samarbejde med Christiansfeld Kommune

Forord

Dette atlas over bevaringsværdier i Christiansfeld Kommune er et led i den række af kommuneatlas, som Planstyrelsen har indledt udgivelsen af i samarbejde med de pågældende kommuner.

Perspektivet i arbejdet er først og fremmest at give borgere, planlæggere og politikere bedre muligheder for at vurdere, hvilke arkitektoniske og kulturhistoriske kvaliteter, man bør værne om, og samtidig fremhæve de sammenhænge, der fremover bør tages hensyn til, når kommunens udvikling planlægges.

Derudover er det hensigten, at materialet indgår som forudsætning for den kommunale planlægning, herunder det fremtidige kommune- og lokalplanarbejde samt for eventuelle byfornyelsesbeslutninger.

For Christiansfeld Kommune forelå der allerede en registrant over de bevaringsværdige bygninger i bymidten, Bevaringsplan Christiansfeld, udgivet 1966 af Det særlige Bygningssyns Sekretariat, genoptrykt 1975. Dette arbejde har været en støtte undervejs, idet oplysningerne dog ikke generelt har kunnet overtages i den nye registrering på grund af de forandringer, der har fundet sted i de mellem-liggende år.

Arbejdet med Christiansfeld Kommune blev indledt i efteråret 1991 med udarbejdelsen af en forundersøgelse, og selve registreringen fandt sted i foråret 1992. Udarbejdelsen af manuskriptet til nærværende atlas har fundet sted i sommeren 1992.

Alle faser i arbejdet har været ledet af arkitekt m.a.a. Jørgen Toft Jessen. I Planstyrelsen har antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen været ansvarlig for arbejdet. I Christiansfeld Kommune har arbejdet været fulgt af kommuneingeniør Jens Svendsen.

Under hele arbejdsprocessen har der været nedsat en følgegruppe, der til stadighed har fået forelagt resultaterne,

efterhånden som de forelå og i øvrigt har medvirket med rådgivning undervejs. Følgegruppen bestod udover de nævnte af formanden for Teknisk Udvalg, Vagn W. Andresen, Ilse Søgaard, Brødremenigheden, Steen Andersen, Haderslev Museum, og Ole Sørensen, Lokalhistorisk Arkiv, der alle takkes for deres medvirken.

Endelig skal der lyde en varm tak til følgende virksomheder og institutioner, der velvilligst har støttet denne udgivelse økonomisk, hvorved det har været muligt at nedbringe salgsprisen for atlasset:

Christiansfeld Handelsstandsforening
Turistforeningen for Christiansfeld og Omegn
Christiansfeld Erhvervsråd
Aller Mølle A/S
Bikuben, Christiansfeld
Christiansfeld Byggematerialeforretning A/S
Den Danske Bank, Christiansfeld
Olaf Sørensen ApS
Preben Johansen ApS
Tagkær Snedkeri
Tyrstrup Herreds Tidende
Unibank, Christiansfeld
Vand-Schmidt A/S.

Som ved de tidligere udgivne kommuneatlas har det været målet, at samtlige bygninger i kommunen opført før 1940 skulle registreres og have angivet en bevaringsværdi. Dette mål har ikke fuldtud kunnet opfyldes i Christiansfeld Kommune, idet 32 borgere har tilkendegivet, at de ikke ønskede deres ejendomme optaget i registreringen, hvilket forklarer, at enkelte bygninger savnes i atlasset.

Birgit Herslund
Direktør
Planstyrelsen

Holger Hansen
Borgmester
Christiansfeld Kommune

Følgegruppen i Christiansfeld bestod af fra venstre: arkitekt Jørgen Toft Jessen, formand for Teknisk Udvalg Vagn Andresen, prokurist Ilse Søgaard (Brødremenigheden), museumsinspektør Steen Andersen, kommuneingeniør Jens Svendsen, lokalhistoriker Ole Sørensen og antikvar Allan Tønnesen (Planstyrelsen).

Indledning

Siden begyndelsen af dette århundrede har forståelsen af byer og bygninger som en vigtig del af vor kulturarv været i stadig vækst. De nærmest statiske forhold mange steder var i slutningen af 1800-tallet blevet afløst af voldsom aktivitet og udvikling inden for alle områder. Gamle bygninger og bystrukturer blev erstattet af nye, og ofte gik historiske og værdifulde bygninger med i købet.

Også inden for landbruget betød de nye driftsmetoder og organiseringen i andelsforetagender, at der skete ændringer i strukturer og bygninger. Helt nye bygningstyper som sukkerfabrikker og mejerier kom til at sætte deres markante præg på landsbyerne og det åbne land, mens andre, traditionelle landbrugsbygninger forsvandt, fordi de var for små til de nye landbrugsmaskiner eller simpelthen overflødige. Generelt betød det, at bindingsværksbygningerne forsvandt, og at nybyggeri i grundmur rejste sig i stedet.

Den første Bygningsfredningslov fra 1918 afbødede de værste følger af den fremstormende industrialisering og vækst. Stagnationsperioder som 1930'erne og besættelsestiden gjorde nye bevaringsinitiativer mindre påkrævede, og først i efterkrigstiden med dens nye aktiviteter inden for industrialisering og sanering samt omstrukturering af landbruget blev der påny sat skub i bevaringsbestræbelserne.

I mange år var kun de fredede bygninger beskyttet, mens de mange flere, mindre værdifulde, men bevaringsværdige bygninger var uden anden beskyttelse end den, man kunne håbe at motivere ved indsats i skrift og tale.

Fra 1960 gav Byggeloven mulighed for tinglysning af bevarende bestemmelser. Denne mulighed blev tydeliggjort i Kommuneplanloven 1977 (fra 1991: Planloven), og det lå hermed fast, at varetagelsen af hensynet til bevaringsværdige bygninger og bygningsmiljøer var et kommunalt anliggende. Mange kommuner har da også fulgt Kommuneplanlovens bestemmelser op med vedtagelse af bevarende lokalplaner.

Fra ca. 1960 opstod en lang række nye lokale bevaringsforeninger, og Det særlige Bygningssyn og Nationalmuseet indledte udgivelsen af "registrarer", der hus for hus beskrev og vurderede områder, mest i historiske bykerner; et eksempel er "Bevaringsplan for Christiansfeld" (1966, genoptrykt 1975). Siden voksede interessen også for andre og hidtil oversete områder. Der blev iværksat undersøgelser af stationsbyerne, af industriarkitekturen og af jernbanebygningerne, altsammen i takt med at disse vidnesbyrd om den tidlige industrialisering efterhånden også truedes af udviklingen.

Det har aldrig været meningen med disse initiativer at sætte udviklingen i stå. Hensigten er at pege på, at en del af den eksisterende bygnings-

masse repræsenterer væsentlige værdier i arkitektonisk, kulturhistorisk og miljømæssig henseende, som bør vises hensyn, når der planlægges nyt. Dette synspunkt gælder også for Kommuneatlas Christiansfeld.

Christiansfeld er enestående blandt Danmarks byer. I 1771 gav kong Christian VII tilladelse til, at der i Danmark blev anlagt en koloni af brødremenigheden i Herrnhut (Sachsen). Dette evangeliske kirkesamfund lagde vægt på en streng, indre kirkedisciplin og på missionsarbejde og praktiserede en inddeling af menigheden i kor efter køn og alder. I 1772 købte menigheden Tyrstrupgård, og et helt igennem reguleret byanlæg blev udstykket. Også de bygninger, der opførtes i de følgende år, fik deres helt umiskendelige særpræg. Brødremenigheden er stadig en betydningsfuld faktor i Christiansfeld Kommune og ejer bl.a. en stor del af de ældste bygninger.

Planstyrelsens kortlægnings- og registreringsmetode foregår normalt i følgende tre faser: forundersøgelsen (fase 1), feltarbejdet (fase 2) og atlasfremstillingen (fase 3).

Forundersøgelsen har den funktion bl.a. at inddrage så mange historiske kilder som muligt. Tidligere kortlagte forhold og registreringer indgår dermed i den prioritering, som er forundersøgelsens vigtigste opgave, og som danner grundlaget for fase 2, feltarbejdet.

I fase 2 foretages vurderingen af de konkrete forhold på stedet. Det sker med baggrund i den viden, som forundersøgelsen har frembragt. Vurderingerne indføres på to skemaer - et for de bevaringsværdige sammenhænge, bebyggelserne danner, og et for de enkelte bygninger.

På det første vurderes landskab, terræn og historiske forløb, der kan ses, samt iagttagelser af det arkitektoniske udtryk. På det andet skema indføres enkeltbygningernes bevaringsværdi ud fra følgende 5 kriterier: den arkitektoniske værdi, den kulturhistoriske værdi, den miljømæssige værdi, originaliteten og tilstanden.

Den resulterende bevaringsværdi, som angives i en skala fra 1 til 9 for hver bygning, er en afvejning ud fra de ovenstående kriterier, og den foretages på stedet. Desuden fotograferes bygningen.

De vigtigste konklusioner og data indtegnes derefter på sammenfattende kort og indtastes for bygningernes vedkommende på edb. Samtlige oplysninger deponeres i kommunen og er tilgængelige for den kommunale planlægning og den daglige sagsbehandling.

Fase 3 omhandler fremstillingen af et atlas over bevaringsværdier i byer og bygninger. Et kommuneatlas er en illustreret sammenfatning af forundersøgelsen og af kortlægnings- og registreringsarbejdet.